

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 6 Issue 2, p. 383-396, February 2013

GELECEĞİN OKULLARINA DAİR BİR PERSPEKTİF¹

A PERSPECTIVE ON THE FUTURE SCHOOLS

Yrd. Doç. Dr. Metin ELKATMIŞ

Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sınıf Öğretmenliği ABD

Abstract

From past to the present, the reason for existence of the school which has a special place in the life of societies is to raise a good human being. But democracy, active citizenship, globalization, human rights and freedoms is loaded with knowledge and technology innovation, these all brings into reconsideration and question the mission of schools. Humanity is experiencing rapid change and transformation process, and all the elements that are involved in education with the first-degree are forced to change too. In this direction, the educational reforms in Turkey in 2005 identified the direction of change only as educational programs. However, for a permanent and effective change, makes it necessary to take its part of change in all the elements related to education. Schools that are the center for learning and teaching process should be open to change, self-renew structure. In this context, all structural components like physical, social, cultural, economic and administrative should have been re-considered. The purpose of this study is to determine the future characteristics of schools as basis features. In this line with relevant national

¹ Bu çalışma 10-11 Mayıs 2012 tarihinde 1. Uluslararası Eğitim Sosyolojisi Sempozyumunda sunulan bildiri temel alınarak oluşturulmuştur.

and international resources, document analysis technique will be used and there will make an inference with the data obtained.

The literature reflects diverse positions and attitudes toward the role of prospective schools which are the critical concepts of individual, social, political, and economic development. To exemplify, while some of them claims that there is no need to schools, some other views note that there should be alternative functionalities and renovations. Home or cyber school concepts are also emerging concepts in this regard. In line with all these debates, we can conclude that the classic school term should be restructured in an educational and organisational way. The prospective schools will undoubtedly be modern, liberal, and democratic in terms of their physical properties, functions, administrative mentalities, and quality.

Key Words: School, New Construction, Alternative School

Öz

Geçmişten günümüze toplumların hayatında özel bir yeri olan okulun varlık nedeni iyi insanı inşa etmektir. Ancak demokrasi, aktif vatandaşlık, küreselleşme, insan hak ve özgürlükleri ile bilgi ve teknoloji alanındaki gelişmeler okullara yüklenen bu misyonun sorgulanmasını ve üzerinde yeniden düşünülmesini de beraberinde getirmektedir. İnsanlığın yaşadığı hızlı değişim ve dönüşüm süreci eğitim olgusuyla birincil derecede ilişkisi olan bütün unsurları da değişime zorlamaktadır. Bu doğrultuda Türkiye’de 2005 yılında gerçekleştirilen eğitim reformları değişimin yönünü sadece eğitim programları olarak belirlemiştir. Ancak kalıcı ve etkili bir değişimin gerçekleşebilmesi için eğitimle ilişkili tüm unsurların da olası değişimden payını almasını zorunlu kılar. Öğrenme ve öğretme sürecinin merkezi konumundaki okullarda söz konusu değişime açık, kendini yenileyebilen bir yapı ve anlayışa sahip olmalıdır. Bu çerçevede fiziki, sosyal, kültürel, ekonomik ve yönetsel gibi tüm yapısal bileşenleri üzerinde etraflıca yeniden düşünülmelidir. Bu çalışmanın amacında geleceğin okullarına temel oluşturacak özellikleri saptamak olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda konuyla ilgili ulusal ve uluslararası kaynaklar doküman analizi tekniği ile taranarak elde edilen verilerden çıkarsama yapılmıştır.

Kişisel, sosyal, siyasal ve ekonomik yönden gelişimin anahtarı olan okulların geleceğine ilişkin literatürde farklı görüşler bulunmaktadır. Özetle bunlar; okula gerek olmadığını söyleyenler, alternatif okul uygulamalarını önerenler, mevcut okul yapılarını iyileştirme düşünceleri, ütopyik görüşler, ev okul ve sanal okul düşünceleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu görüşler çerçevesinde diyebiliriz ki geleneksel fabrika temelli okul anlayışının eğitsel ve yapısal reformlara ihtiyacı vardır. Bu açıdan geleceğin okulları fiziksel yapılarından, işleyişine, yönetim anlayışından kalitesine değin tüm unsurları çağcıl, özgürlükçü ve demokratik bir nitelik taşımalıdır.

Anahtar Kelimeler: Okul, Yeni Yapı, Alternatif Okul.

Giriş

Okul kavramı Latin ve Germen dillerinde, Grekçe “schole” sözünden türemiştir. Bu kavram eski dönemlerde içsel/tinsel bir aktivite olarak ahlaki şekillenmeyi ifade ediyordu (Akyüz, 1991: 247; Hesapçioğlu, 2001: 405). Fakat sistemli bir kurum olarak okul kavramı kurumsal amaçları gerçekleştirmesi beklenen kişilerin işleri ve birbirleriyle olan etkileşim biçimleri tarafından nitelenen toplumsal bir sistem olarak tanımlanır (Lunenburg: 1995, Akt. Aydın, 2006: 2).

Okulun bilinen tarihi Sümerlere kadar gitmektedir. O günden bugüne değin toplumsal yaşamın içinde değişmez bir unsur olarak varola gelmiştir. Her toplum kendi yaşayış tarzına ve devlet yapısına göre okula özel bir anlam ve görev yüklemiştir. Sümer okullarının temel amacı saray ve mabedin ekonomik ve yönetsel kayıtlarını tutabilecek yazıcılar yetiştirmektir. Ancak daha sonra okullar, Sümerlerin öğrenme ve kültür merkezleri haline gelerek günün ihtiyaçlarına göre çalışan bilim adamları yetiştirmiştir. İlkçağ ve ortaçağ toplumlarında görülen ilk okul tipi öğretmen ile öğrenci arasında bilgi alışverişinin cereyan ettiği kapalı bir mekan olarak görülürdü. Bu tip okul, öğretmenin her şeye hakim olduğu, onun gözetim ve denetimindeki bir yerdi. İkinci tip okul bilgi okuludur. Bu tip okulda amaç bilgi vermek olduğu için otorite bilgiydi. Okul aracılığıyla kazandırılan bilgiler, öğrencilerin gelişmesine veya topluma yarayan üst değerlerin yaratılmasına yönelmişti. Ayrıca bu tip okulda öğretmen bilgiyi aktaran bir araçtı. 18. yüzyılla birlikte okul anlayışlarında değişiklikler görülmüştür. Bunlar Rousseau ile başlayan “tabiat modeline uygun” okul anlayışı, Pestalozzi’nin “iş ve üretim okulu” anlayışları gibidir. Günümüzde ise okul anlayışları insanın ve toplumun yüceltilmesi için iş, üretim ve demokratikleşmeyi sağlamakla yükümlüdürler (Akyüz, 1991: 249)

Dünya tarihinin önemli kilometre taşlarından olan sanayileşme ve ulus devlet yapılanması gibi olgular okulların gelişim seyrine de doğrudan tesir etmiştir. Sanayileşme okulların yeniden yapılandırılmasına, aşamalı ve uzmanlık belgesi veren kurumlar haline gelmesine öncülük etmiştir. Ulus devlet anlayışı ise okulları daha sistematik hale getirerek zorunlu eğitim anlayışın doğurmuştur. Esasen okullara yönelik övgü ya da yergilerde kaynağını bu gelişmelerden almaktadır. Belli bir alanda uzmanlaşmaya odaklanan okullar iş dünyası ve sanayinin ihtiyaçlarını karşılayan iş gücünü yetiştirmektedir. Çalışanlar, kritik konu ve sorunlarda birbirine yakın düşünen bireyler olmaktadır. Zorunlu eğitim ya da okul uygulamaları ise özünde itaat kültürü ile aidiyet ve tekil bir yapı kurmayı amaçlamaktadır.

Genel anlamda okul eğitim ve öğretim faaliyetinin bir arada gerçekleştiği ve bu amaçla dizayn edilmiş mekanlar olarak bilinir. Ancak bugünün dünyasında yaşanan gelişmeler, bilgiye yüklenen anlam ve değerle birlikte okullarda günün ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmiştir. Gardner’e (2008: 82) göre de okullar insanları içinde

bulduğumuz yüzyıla ve geleceğe hazırlanamamaktadır. Tam aksine, okullarda verilen eğitim, çocukları ve gençleri içinde bulunduğumuz yüzyıla değil, 19. yüzyılın tarım hayatına ve 20. yüzyılın endüstriyel hayatına hazırlıyor. Oysa anne babalar çocuklarını öngörülemeyen gelecek için yetiştirme telaşındalar. Okullarında bu taleplere paralel olarak yeniden yapılanması ve yeni roller üstlenmesini zorunlu kılmaktadır. Küreselleşme, bilgi, teknoloji ve demokrasi alanındaki gelişmeler okul yapılarını da değişime zorlamaktadır. Bu bağlamda geleceğin okul sistemlerinin nasıl olması gerektiği hakkında en belirgin ölçütlerin okulları değişime zorlayan bu gelişmeler olduğunu söyleyebiliriz. Çözüm adına getirileceklerde kaynağını bu değişimlerden almak durumundadır.

İçinde bulunduğumuz yüzyıl her şeyiyle bir değişim ve dönüşüm çağıdır. Aslında yaşamın kendisi bir değişimdir. İnsanın hayat yolculuğuna başladığı ana rahminden ölümüne kadar sürekli bu değişimi yaşar. Değişim sadece insanla da sınırlı değildir. Mevsimler değişir, iklimler değişir, gece ile gündüz sürekli bir kovalamacanın içindedir. Kısacası dünya, kainat ve üzerindeki duruşan değil, yaşayan birer organizmadır. Sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisindedirler. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ifadesiyle "değişerek devam etmek, devam ederek değişmek" hayatın temel prensiplerindedir (Elkatmış, 2009: 341). Bu anlamda değişime direnmek akıntıya kürek çekmeye benzer. Değişim korkusu değişimin düşmanıdır. Değişim ister yavaş ister hızlı olsun ama mutlaka gerçekleşecektir (Cafoğlu, 1998: 838). Bugün sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik ve kişisel açıdan değişime katkısı en yüksek kurum hiç kuşkusuz okullardır. O halde okullarında söz konusu değişime kapalı olmaması hatta değişimin kaynağı, öncüsü olması gerekmektedir. Çağlar'ın (2004: 66) haklı olarak ifade ettiği gibi değişim, gelişim, değiştirme ve geleceği temsil etme söyleminin sahibi olmalarına karşın okullar, realitede statükoyu koruyan, eskimiş bilgilerin tekrar edildiği, korunduğu depolar haline gelmiştir. Ne yazık ki okullar kendilerini değiştirmeden insan ve toplumu değiştiremeyeceklerini anlamış gözükmemektedir.

Cumhuriyetin yüzüncü yılına gelen 2023 stratejisi doğrultusunda Türkiye'nin çocuk yetiştirme düzeni daha nitelikli ve donanımlı olmak durumundadır. Spring'e göre (1997: 108), "bir toplumu örgütlemenin kilit elemanlarından biri, eğitim ve çocuk yetiştirme sistemidir. Toplumun gelecekteki üyelerini şekillendiren bu sistemdir." Dolayısıyla okullarda bu sürecin temel yapı taşlarıdır. İnsanlığın değişim refleksi de en çok okullar aracılığıyla bireylere aktarılır. Bu bağlamda söz konusu değişimin arkasında kalmamak adına, yüzyılın hemen başında, gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin hemen hepsi eğitim sistemlerini temel alan birçok yenilikler yapmışlardır. Eğitim sistemlerinde yapılan değişimin doğrudan adresi okullardır. Çünkü okul söz konusu değişimin uygulama laboratuvarıdır. Bu anlamda "geleceğin okulları" konusu her zaman ilgi çekmiş ve önemli bir çalışma alanı olmuştur. Öyle ki "etkili okul", "kaliteli okul", "iyi okul" ya da "alternatif okul"a ilişkin önemli bir literatür oluşmuştur. Bu çalışmada ise temel olarak "geleceğin okulları nasıl olacak?" sorusuna cevap aranacaktır. Soruya cevap bulmak için daha önce yola çıkan yazar, çizer ve

düşünürlerin konuya ilişkin gelişmeler ile görüş ve düşüncelerine bakmak yerinde olacaktır.

Okulun Geleceği

Okulların gelecekteki varlığına ilişkin görüşlerin üç boyutta toplanacağını ileri sürebiliriz. Birincisi, gelecekte geleneksel yapıda bir okul yapısının yer alamayacağını belirten, okulun varlığını toptan yok sayan bir yaklaşımın olduğunu söyleyebiliriz. Illich'in başını çektiği bu görüş okullara gerek olmadığını ileri sürer. Eğitim ve öğrenme artık kurumsal yapılar altında değil de evde, işte, sokakta, internette kısaca yaşamın her anında gerçekleşebilir bir etkinlik olarak görülmektedir. (Hesapçioğlu, 1996: 27; Tezcan, 1998: 822; Illich, 2005: 5). Okula ve okuldaki eğitim-öğretime şiddetle karşı çıkanlar arasında I. Illich, A.S. Neill, P. Freire gibi antipedagoji savunucuları gelmektedir (Uludağ, 2008: 19). Okula yöneltilen eleştiriler birey-toplum-kurum arasında meydana gelen ilişkiyi içermekte ve bu ilişkiler eğitim eleştirilerinin konusunu oluşturmaktadır. Bu açıdan yapılan eleştiriler genelde bireyin tek tipleştirilmesi, sisteme entegre edilmesi, potansiyellerinin istenilen kıvama göre şekillendirilmesi, siyasal ve ideolojik eğilimlere göre bir yön kazanması olarak sıralanabilir. Okulun bu yönü tarihsel anlamda yapılan bir takım değişikliklerle ortaya çıkmıştır (Yıldırım, 2011: 74).

İkincisi ise yenilikçi ve ilerlemeci yaklaşımları esas alan alternatif okul uygulamaları olduğunu söyleyebiliriz. Yirminci yüzyılın hemen başında "yeni eğitim" adı altında Batı dünyasında ortaya çıkan hareket bütün eğitsel faaliyetlerin merkezine çocuğu yerleştirmiştir. Çocuğa ilişkin düşünsel değişim pek çok alternatif okul uygulamalarını da beraberinde getirmiştir (Hesapçioğlu, 2006: 33). Alternatif eğitim felsefesinin özü, modernite uğruna feda edilen insani özellikleri tanımak ve insani özelliklerimizi öğretme öğrenmenin merkezine almaktır (Miller, 2005: 17). Başta Summerhill, Montessori, Waldorf, Reggio Emilia, Sudbury gibi okullar alternatif seçenek oluşturmada öncü olan uygulamalar olmuştur. Alternatif okulların pek çoğunun ana teması ve genel felsefesi, az öğrencili küçük sınıflar, bireysel ilgi, olumlu insan ilişkileri, öğrencinin bir insan olarak odağa alınmasıdır (NWREL, 2001; Aktaran Aydın, 2010: 28). Genel olarak alternatif okullar, yönetim yapısı, öğrenme süreci, fiziki yapı ve donanımları ile başta öğrenci olmak üzere tüm paydaşlarına sunduğu özgürlük anlayışı bakımından alışlagelenden farklı okullar olduğunu söyleyebiliriz. Bazı yazar ve araştırmacılar alternatif okulların dokuz etkin özelliğinin olduğunu ileri sürmektedirler. Bu özellikler: 1. Küçük boyutluluk, 2. Destekleyici çevre, 3. Bireysel programlama, 4. Çok seçeneklilik, 5. Özerklik ve demokratik yapı, 6. Aile ve toplumun yönetime katılımı, 7. İyi tanımlanmış standartlar ve kurallar, 8. Hedefi belli hizmetler, 9. Hesap verirlilik ve sürekli değerlendirmedir (Franklin, 2002: Aktaran Aydın, 2010: 31). Üçüncü görüş ise mevcut okul yapılarını ıslah etme, iyileştirme ve geliştirmeyi amaçlayan yaklaşımlar olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda toplam kalite yönetimi,

okul geliştirme, okul reformu, öğrenen okul, okul merkezli yönetim, etkili okul (Şişman, 2011: 14) gibi çalışmalar bu çerçevede değerlendirilebilir.

Bunlara karşın Hesapçıoğlu'nun (1996: 27-28) ortaya koyduğu geleceğin okullarına ilişkin bir takım ütopyalarda vardır. Bunlardan birisi, okulun içinde her türlü kaynağın bulunduğu bir "kütüphane"ye dönüşeceğine olan inançtır. Bütün eğitim kurumları "açık öğretim kurumları"na dönüşecektir. Uzaktan eğitim esas olacaktır. Derecelerin verilmesinde "yeterliliğe dayalı eğitim", "tam öğrenme", "bütün gün açık kütüphane", "açık deneylik" kavramları geçerli olacaktır. Sınıf kavramı ortadan kalkacaktır. Öğretmenin görevi sorunları çözmek ve gerektiğinde yardımcı olmak ile sınırlı olacaktır. Bir diğer ütopya ise gelecekte yepyeni araçların, gereçlerin, eğitim teknolojisinin, eğitim psikolojisinin bulgularının işe koşulmasıyla eğitim bir tür "şarj etme" olayına dönüşecektir. Belli alanlarda bilgileri elde etmek isteyen insanlar bazı "tıpsal eğitim merkezleri"ne gelecekler, orada kısa bir dinlenme sırasında beyinlerine istenen bilgiler "şarj" edilecektir denilmekte.

Bir başka bakış açısına göre ise, yeni teknoloji ve devasa ekonomik güçler, varoluşundan beri insanlığın ortak malı yapılmak için üzerinde reformlar uygulanan geleneksel okul sistemini yıkmaya hazırlanıyor. Teknolojik ve ekonomik güçler dünyaya daha iyi bir eğitim, evrensel ve çok kültürlü sınıflar vaat ediyor (Prakash ve Esteva, 1998: 125; Akt. Akdağ, 2003). Bilgisayar ve internetin ses ve görüntü aktarımında kat ettiği mesafe geleneksel okul anlayışına alternatifleri de beraberinde getirmektedir. Uzaktan eğitim, açık öğretim ya da sanal okul gibi uygulamaların hayata geçmesinde başat aktör teknolojidir. Özellikle son yıllarda ABD'de ilk ve ortaöğretimde sanal okul uygulamaları hızla gelişmektedir. Sanal okullar "okul dışı" model olarak adlandırılan, öğrencilerin çalışmalarını evden çevrimiçi bilgisayar yoluyla tamamlamaları ve öğretmenlerle uzaktan etkileşime geçmelerini öngören bir modeldir. Başka bir ifadeyle öğrencilerin devam etmeleri gereken okul binaları bulunmamaktadır. Duvarların, koridorların, güvenlik görevlilerinin bulunmadığı, yaş, cinsiyet ve ırk ayrımının yapılmadığı öğrencilerin gündüz ve gece çalışabildiği ve binlerce kilometre uzaklıktan kendi öğrenme biçimini kendisinin yarattığı okullar olarak da tanımlanmaktadır. Sanal okullarda öğrenciler bir zamana, bir yere ve herhangi bir konuya bağlı kalmaksızın öğrenebilmektedirler. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde sanal eğitim faaliyetlerini yürüten ve bu alanda ünlenen Florida Lisesi'nin parolası şu şekildedir: "Herhangi bir zaman, herhangi bir yer, herhangi bir adım." Öğrenciler bu sistemde kendi öğrenme stilleri ile hoşlandıkları konuları internetten araştırabilmektedirler. Hatta diğer öğrencilerle grup oluşturup, interaktif olarak etkileşime de geçebilmektedirler. Öğrenciler aynı zamanda coğrafi ve kültürel çeşitliliğe sahiptir. Sanal okul, geleneksel okul anlayışından kavramsal boyutta farklılaştığı gibi işleyiş açısından da farklılaşmaktadır. Ayrıca, bir sanal okulun öğrenci kaynağı, coğrafi olarak sınır tanımamaktadır (Apaydın, 2011: 21; Coşkun, 2012).

Yine okulda öğrenmeye karşı “yaşam boyu öğrenme” ve “ev okullar” fikri geleceğin eğitimi ile ilgilenen yazarlar tarafından dile getirilmektedir. Bu düşünceler, gelişmiş ülkelerde uygulamada az da olsa yer bulmaya başlamıştır. Nitekim gelişmiş ülkelerde vatandaşların çocuklarını okula göndermeyip eğitimlerini kendi imkanları ile sunmalarına devlet izin vermektedir. Vatandaş isterse çocuğunu evinde eğitebiliyor. Bu durumda olan ailelere, devlet kredi de vererek, evde eğitim gören çocukların bu eğitimlerine katkıda bulunuyor. Bu uygulama, okulun, eğitimin vazgeçilmezi olmadığının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Tüm bu yaklaşımlara göre geleneksel fabrika temelli okul anlayışı ciddi bir biçimde sorgulanmalıdır. Merkeze aldığımız üç yaklaşımla birlikte diğer ütopyalar ve gelişmelerde okulların rolünü, yapısını, ilkelerini ve yönetimini köklü biçimde ele alınmasını ve yeniden kurgulanmasını beraberinde getirmektedir. Her ne kadar Illich, okulsuz toplumu savunmuşsa da hiçbir toplum okulu hayatından çıkarmamıştır. Okullar hala insan için hayati fonksiyonunu korumaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde okullara giderek daha fazla önem verildiği, zorunlu eğitimin anayasal bir hak olduğu ve süresinin uzadığını görmekteyiz. Hesapçıoğlu'nun da (2004: 50) ifade ettiği gibi görünür bir gelecek için toplumda okulun rolü azalmayacak, aksine artacaktır. Çünkü okula realistçe alternatif oluşturabilecek bir kurum gözükmemektedir. Buna karşın Durucker ise (1993: 271) “21. yüzyıl okulun öneminin azaldığı bir yüzyıl olacaktır”. Zira okul işlevlerini başka kurum ve ortamlarla paylaşmak durumundadır sözleriyle karşı görüş belirtir. Bu iki görüş üzerinden hareketle okulların sonunun gelmeyeceğini ancak sanayi devrimi koşullarına göre biçimlenmiş bugünkü okul yapısının köklü ve temelden değişime uğrayacağı düşünülmektedir (Çağlar, 2004: 73).

Bilgi Çağının Okulu

Yaşadığımız yüzyılın karakteristik özelliğine ilişkin net bir tanımlama yapılamamaktadır. Kimilerine göre, bilgi çağı, iletişim çağı, teknoloji çağı, insan hakları çağı vb. liste uzayıp gitmektedir. Bu durum değişimin yönünü belirlemede hangi paradigmanın ele alınması gerektiğine ilişkin zihin bulanıklığına sebep olmaktadır. Ancak sıralanan tüm kavramlar gelişimini bilgidan almaktadır. Ayrıca birbiriyle yakın ilişkili olması açısından da kabul edilebilecek en genel tanımlama bilginin temele alındığı yaklaşım olacaktır. Nitekim Toffler'in “üçüncü dalga” olarak betimlediği aşamanın “bilgi çağı”, bu dönemin öngördüğü toplumun da “bilgi toplumu” olarak adlandırılması uygun görülmektedir (Özden, 2010, 15). Geleceğin dünyasında gücü oluşturacak temel dinamik ne dünün toplumundaki toprak, ne bugününün sanayi toplumundaki teknoloji olacaktır. Yarının şekillenmesinde en önemli kaynak “bilgi” olacaktır (Keneş ve Yılmaz, 1998: 1548). Dolayısıyla 21. yüzyıl bilgiye hükmedenlerin egemen olduğu bir çağ olacaktır. Bilgiyi tüketen değil üreten toplumlar çağa hükmedecektir. Hesapçıoğlu'na (1996: 22) göre de bu yüzyılda bilgi gerçek sermaye ve zenginlik yaratan kaynak haline gelecektir. Bu açıdan okullarımızın yönetim

yapısından, öğretim anlayışına, teknolojik donanımdan, fiziksel yapıya kadar tüm unsurları ile değişen ve gelişen bilgi ve tekniğe göre dizayn edilmesi gerekmektedir. Genç ve Eryaman'a (2007: 95) göre de bilgi toplumunun gelişen trendlerine cevap vermenin çok uzağında olan okulun yeni bir yüze ve kimliğe ihtiyacı vardır. Bilgi toplumunun en büyük sermayesi olan eğitilmiş insana şekil verecek kurum olarak okulun işlevi, içeriği ve amaçları yeniden düşünülmelidir. Ekonominin bilgiye dayandığı bu yeni toplumda okulların performanslarından ve sorumluluklarından da beklentiler farklılaşmaktadır.

Cafoğlu'na göre, okullar sürekli eğitim merkezleri olarak toplumun bütün kesimlerine hitap edecek bir yapıya kavuşturulmalıdır. Enformasyon toplumunun özelliği olan hızlı değişim, bireylerdeki bilginin çok daha kısa sürede eskimesine yol açacağı için artık toplumun üyelerinin yeni bilgi gereksinimlerinin karşılandığı merkezler olarak okulların buna uygun olarak yapılanması ve günün her saatinde kullanıma açık olması gerekmektedir (Cafoğlu, 1998: 839).

Bilgi çağına vurgu yapan Erdoğan ise (1998: 870-876) çağın ihtiyaçları açısından okulların şu temel özelliklere sahip olması gerektiğini belirtir:

- ✓ Tarım-sanayi okulundan bilgi okuluna,
- ✓ Herkese hitap eden okullar,
- ✓ Bireysel öğrenme alışkanlığının geliştirildiği okullar,
- ✓ Eleştirel düşünen bireylerin yetiştirildiği okullar,
- ✓ Teknoloji ve bilgisayar alışkanlığının kazandırıldığı okullar,
- ✓ Eğitim ile medya ilişkisinin kurulduğu okullar,
- ✓ Küreselleşme eğitiminin verildiği okullar.

Drucker ise (1993: 278) bilgi çağının gerekleri doğrultusunda okulun geleceği hakkında şunları ileri sürmektedir: Geleceğin bilgi toplumunun bireyi eğitimin önceliğine kesinlikle adanmış olmalıdır. Bilgi toplumunda okur-yazarlık rakamlara hakimiyet gerektirmektedir. Fizik ve teknoloji konularında temel bir anlayış gerektirmektedir. Bilgi toplumunda özellikle gelişen yeni teknolojilerle birlikte yaşam hız kazanmıştır. Öğrenilenler çok çabuk eskimekte ve eğitilmiş kişiler de zaman içerisinde bilgi birikimlerini yetersiz görmektedir. Okullar ve üniversiteler her yaşta eğitim talep eden kişilere her türlü fiziksel olanaklardan ve eğitim programlarından yararlandırabilecek düzenlemelere gitmelidirler.

Drucker, okulun klasik formasyonunun değişeceğini öngörmektedir. Buna göre; öğretim artık okulların yaptığı bir şey olmaktan çıkacaktır. Giderek, okullar, tekel olmaktan çok, ortak olduğu bir bileşik girişim durumuna gelecektir. Öğrenmenin tam olarak gerçekleşmesi ve bireyin yaratıcı düşünce normlarını kazanması için, öğrendiklerini ya da henüz oluşum halindeki fikirlerinin geçerliliğini özgür ortamlarda

deneme ve sonuçlarını görme gereksinimi vardır. Ayrıca ilgilendiği konularda okul ortamı dışında uzman kişilerin rehberlik ve deneyimlerinden yararlanmaya da gereksinimi vardır. Okul bireyin gereksinim duyacağı tüm diğer kurumlarla iletişim içinde olmalı ve ortak hareket etmelidir. Okulun bir eğitim kurumu olarak dikkat etmesi gereken bir başka konu ise eğitim alanında faaliyet göstermek isteyen diğer kurumlarla rekabete hazır ve performansın sürekli üst düzeyde olduğu yapılanmalara gitmesi gerektiğidir (Drucker, 1993: 278).

İnsan Hakları Çağının Okulu

İnsan hakları düşüncesi hem yeni hem de eski sayılabilecek bir niteliktedir. Eğer başlangıcı 1948 Evrensel Beyannameye göre düşünülürse yenidir. Fransız İhtilal'i, Amerikan Bağımsızlık Bildirisi ile Ortaçağ Avrupa'sında yeşeren "doğal haklar" ve "kişi hakları" gelişmelerine götürülecek olursa da eski bir düşüncedir (Freeman, 2008: 10). İnsanlığın yaşadığı dünya üzerinde sadece kendi türüne değil yaşamın birer parçası olan tüm varlıklara karşı olumsuz etkilerinin artması ile insan haklarına duyulan ihtiyaç daha çok artmıştır. Uluslararası pek çok antlaşma, sözleşme ve belgelerle insanla birlikte tüm varlıklarında hakları koruma altına alınmıştır. Bu manada toplumların ve devletlerin insan haklarını öncelemesi, koruması ve yaşatması çağımızın en etkin ve yaygın temel ahlaki çağrısı olarak görülmektedir. Konuya bu açıdan yaklaşan Kapani'de (1987: 11) 21. yüzyılın insan hakları çağı olacağını ifade etmiştir.

Toplumların insan hakları ve demokrasi alanındaki gelişmeleri okul yapılarına da doğrudan tesir etmektedir. Özellikle eğitimin bir insan hakkı olduğu düşüncesinin hakim olmasıyla birlikte bireylerin eğitim sistemleri içinde kalma sürelerinin uzadığı bilinen bir gerçektir. Son yapılan eğitim reformuyla da ülkemizde zorunlu eğitim süresi sekiz yıldan on iki yıla çıkarılmıştır. Demokratikleşme ve insan hakları alanındaki gelişmeler öğrenmenin de demokratikleşmesine, bireyin ilgi, yetenek ve tercihlerine odaklanmasına; alternatif eğitim programları ve okul çeşitliliğinin artmasına ve öğrenmenin bireyselleşmesine yol açmıştır (Özden, 2010: 16). Dewey'in (2010) de yıllar önce belirttiği gibi okul bir yaşam biçimi, insan topluluğu olarak değil de bilgi verilen, ders öğrenilen, alışkanlık oluşturan bir yer olarak görülmektedir. Oysa bugün sadece bilgi değil kullanılan dil, araç gereç hatta kültür ve değerler başka bir deyişle yaşamın kendisi sürekli değişim içindedir. Bu manada "bugün okulların önündeki en önemli görev öğrenmeyi ve düşünmeyi öğrenen bireyler yetiştirmektir" (Özden, 2010: 18). Yeniçağın okulu, öğrenciye kendi ihtiyaç duyduğu bilgileri oluşturma ve bilgi iletişim araçlarını kullanma becerileri kazandırmayı hedeflemek durumundadır. Bu niteliksel değişim öğrenciyi sınıflarda öğretmenini dinleyen, ders kitaplarındaki bilgileri öğrenen pasif bir kişi olmaktan çıkartacak, kendi eğitim ortamının etkin bir düzenleyicisi ve katılımcısı haline getirecektir (Çağlar, 2004, 67). Buda öğrencinin bilgiyi depolanmasını değil hayatın içinde kullanma, yeni durumlara uyarlama ile üretme kapasitesini geliştirecektir.

Aristo okulunun kapısına “kendini bil” tabelasını asarak eğitimin temelini kendini tanıma olduğu mesajını çağlar öncesinden ilan etmiştir. Bizde ise bu durumun en yalın ve sanatsal ifadesi Yunus Emre’nin dizelerinde “İlim kendini bilmektir” olarak karşılık bulmuştur. Günümüzde ise bireysel insan öne çıkartılarak, insanda rahatlık ve esnekliğe bağlı olarak bilgi, duygu ve hislere yönelik “kendin ol” sloganı ağırlığını hissettirmektedir (Yılmaz, 1995; Aktaran Cafoğlu, 1998: 837). Kendini bilen, kendi olma yolunda ilerleyen insandır. Buda elbette yenilik, yaratıcılık, değişim ve dönüşümle mümkün olacaktır.

Tezcan (1998: 824), geleceğin okullarına ilişkin düşüncelerinin temelini katı disiplini esas alan okul mantığını terk etmekte başlanılması gerektiğini belirtmektedir. Ona göre disiplinden giysiye kadar baskıcı, tek tip, tekdüze eğitim anlayışı yerine öğrenci, öğretmen, veli ve eğitimden beklentisi olan diğer bireyleri hesaba katan, renkli, çoğulcu, katılımcı ve açık okul sistemleri geliştirmek zorundayız. Bu bakış açısının ise daha çok demokratik kültürün okula yansması olarak ele alınabilir. Konuya aynı açıdan yaklaşan Gürkaynak ise (2008: 257) okulun değişen rol ve işlevlerinden bahsederken okulun fiziksel özelliklerinden, işleyişine, yönetim biçiminden kalitesine değin tüm unsurlarının çağcıl, özgürlükçü, barıştan yana, demokratça, hakça değişmesi gerektiğine vurgu yapar. Ona göre değişim “iyileştirme” değil, dipten doruğa bir sistem ve yeniden yapılanmadır. Erdoğan ise (1998: 866) eğitim sisteminde değişimin amaçları yukarıdan aşağıya empoze edilmemeli, geniş bir katılımı geliştirilmesi gerektiğine dikkat çeker. Amaçlar empoze edildiği zaman değişimin ilgili olduğu kitleler tarafından kavranması zorlaşır ve buda değişime olan inancı azaltır görüşündedir. Bu açıdan okul yapılarında gerçekleştirilecek yapısal değişimlerin yönü tavandan tabana değil tabandan tavana doğru olmak durumundadır. Yönetimin, öğretmenin, çalışanın benimsemediği, uygun görmediği bir değişimi gerçekleştirmek çokta mümkün olmayacaktır.

Gürkaynak (2008:259) “yarının okulları için gereken değerler ve yetkinlikler nelerdir?” sorusuna karşılık şu cevabı vermektedir;

- Çocuk hakları-insan hakları temelli demokratik okullar; hak temelli yaklaşım
- Demokrat kişilikler
- Dünya yurttaşlığı
- Başkalarıyla birlikte olabilme, işbirliği yapabilme, örgütlenebilme, uzlaşabilme, katılım
- Özerk olma, hayatını planlayabilme; gereksinmelerini, haklarını, sorumluluklarını, sınırlarını bilme
- Bilgisayar ve medya okuryazarı olma
- Siyasal okuyazarlık

İnsan hakları ve demokrasi alanındaki gelişmeler başlangıçta siyaset bilimcilerin ilgi alanı olmuşsa da kavramlara yüklenen anlam ve detay nedeniyle zamanla eğitim bilimcilerinde ilgi alanına girmiştir. Evde okulda, işyerinde kısaca insanın olduğu her yerde insan haklarından ve demokrasiden söz edilir hale gelmiştir. Bu doğrultuda başta eğitim sisteminin ve okulların demokratikleşmesi adına pek çok çalışma yapılmakla birlikte temelini Freire, Neill ve Illich'ten alan başlı başına Demokratik Okul yaklaşımları da gelişmiştir. Bu uygulamanın öncüsü İsrail'de bulunan Demokratik Hadera Okuludur.

Demokratik Hadera Okulunda geleneksel anlamda bir program veya müfredat yoktur. "Öğretme" anlayışı reddedildiği için bir öğretim yönteminden söz edilemez. İçerik öğrencinin ilgi duyduğu ve merak ettiği etkinliklerdir. Yöntem, öğrencinin tercih ettiği eylemde bulunma biçimidir. Ancak bazı ülkelerde okulların eğitim bakanlığınca tanınması için onaylanması gereken bir program taslağına ihtiyaç vardır.

Bu okullarda her mezunun hem yerel toplumun bir üyesi olarak hem de küresel toplumun bir parçası olarak sorumlu, özgüvenli, etkili ve üretken bireyler olarak yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Öğrenci özgürlüğünün sınırı bizlerin hayal gücünü zorlayabilir. Ancak en basit cümlelerle; okula gelme zorunluluğu vardır ancak devam zorunluluğu yoktur, sınav yoktur, ödev yoktur, hatta yönlendirme bile yasaklanmıştır. Öğrenci kendi yönünü kendi belirlemelidir. Tüm yönetsel, eğitsel kararlar öğrencilerce alınır. Bir ağacın altında oturarak okulu bitirebilme özgürlüğünüz olduğu gibi bir resim atölyesinde 4 yıl resim çizerek, atölyede makine yaparak, bahçede sebze yetiştirerek de mezun olabilirsiniz.

Demokratik Hadera Okulları yönetim biçimi olarak kendi kendini yöneten kurumlar olarak tanıtılmaktadır. Öğrenciler mezun olmak için kendilerini yeterince hazır hissettiklerinde toplumda sorumlu bir vatandaş olarak göreve hazır olduklarını gösterir bir tez hazırlamak zorundadırlar. Okullar atölye, işlik, laboratuvar, derslik, salon, saha ve benzeri fiziksel mekanlara sahiptir. Öğrenciler bu mekanlardan arzu ettikleri şekilde faydalanabilirler. Bir sınıfta tamamen kendi tercihleriyle matematik çalışan farklı yaş gruplarından öğrenciler bulabilirsiniz, hatta bu öğrenciler isterlerse öğretmenli veya öğretmensiz de çalışabilirler (Şahin ve Turan 2004).

Sonuç

Okul, varoluşundan beri insan aklıyla yine insan aklını geliştirme adına inşa edilmiş bir yapıdır. Ortaya çıkışından buyana şu ya da bu şekilde eleştiriler hep olagelmıştır. Topçu'nun okulu tarif ederken yaptığı tanımlama söz konusu eleştirilere cevap niteliği taşımaktadır. Ona göre okul, "hayatın dalgalar halindeki akışının dar ve derin bir boğazda birleşerek bütüne has olan şekil ve hüviyetini kazandığı yerde okul meydana gelmektedir. Hayatın çokluğuna nazaran okulda birlik vardır; hayatın kendi kendisinin dışında oluşana karşılık okulun vasfı kendi kendine kavuşmaktır, kendini

tanımaktır. Hayatta esas olan hadise yaşamak, okulda ise tanımaktır: Birincisi dışsallık, ikincisi içsellik ifade eder" (Topçu 1997, 46).

Okullar mutlaka yeniliğe ve değişime açık olmalıdırlar. Bilgi ve teknolojiadaki hızlı değişime ayak uydurmanın yolu eğitim sisteminin mabedi olan okulların değişime açık olmasını gerektirmektedir. Hesapçıoğlu'da (1998: 819) geleceğin okullarında öne çıkacak iki faktörün verimlilik ve yenilik olacağını ileri sürmektedir.

Gelecekte okullar sürekli yaşam merkezleri haline gelecek. Okul belli bir kitleye belli bilgilerin aktarıldığı sınırlı bir yaşam alanı olmaktan çıkacaktır. Sosyal, kültürel, sportif ve sanatsal faaliyetlerin gerçekleştiği mekanlar haline gelecek. Eğitimin en eski gerçeği olan beşikten mezara ilkesi daha çok önemsenecektir. Eğitimde sürekliliği formal, geometrik kalıplara dökmeden, hayatın her anında, her yaşta, her yerde, her şeyle gerçekleşen bir eylem haline gelecektir.

Geleceğin okullarında bilgi amaç değil araçtır. Okullar bilginin depolandığı ve tekrarlandığı alanlar olarak değil geliştirilerek yenilerinin üretildiği kurumlar olarak gelecekte yer bulacaklardır. Başka bir ifadeyle bilginin nasıl öğrenilmesi ve işlenmesi gerektiğini gösterecektir.

Bir diğer çıkarsama ise okullar demokratik yaşamın ve demokratik öğrenmenin uygulama alanı olacaktır. Her çocuğa kendi potansiyelini en üst düzeyde gerçekleştirebilme olanağı ile özgün ve yaratıcı düşüncüyü geliştirme imkanı sunacaktır. Yönetim anlayışı sadece öğretmen ve yöneticilerle değil; öğrenciler, veliler, okul toplumunun diğer üyeleri ile sivil toplum örgütlerinden oluşan katılımcı bir yapı ve süreci esas alacaktır.

Yarının okulunda öğrenciler bilgisayar programlarını kendi öz aletleri olarak kullanacaklardır. (Drucker, 1993: 277). Bu açıdan okulların teknolojiyle barışık olma yükümlülükleri vardır. Ayrıca bilgiye en kısa, en kolay ve en etkili yoldan ulaşılmasında aracı olan teknolojinin eğitim ortamlarını güçlendirdiği de malumun ilanıdır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki 21. yüzyılda okullar kendilerini değiştirerek geliştirdikleri ölçüde yerlerini ve önemlerini koruyacağından hiç kimsenin şüphesi yoktur.

KAYNAKÇA

AKDAĞ, B. (2003). Geleceğin Okul Modelleri. Felsefeci Dergisi, Sayı: 5.

AKYÜZ, H. (1991). Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma. İstanbul: MEB Yayınları.

APAYDN, Ç. (2011). Sanal Okullar. Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 4

AYDIN, İ. (2010). Alternatif Okullar. Ankara: Pegem Akademi.

- CAFOĞLU, Z. (1998). Eğitimde Küresel Kimlik. Yeni Türkiye Dergisi 21.Yüzyıl Özel Sayısı, Sayı: 4, 837-844.
- COŞKUN, U. (2012). Sanal Okula Ne Dersiniz? Yeni Şafak Gazetesi, 12.04.2012.
- ÇAĞLAR, A. (2004). 21. Yüzyılda Okulun Değişen Rolü ve Yeni Eğilimlere İlişkin İyimser Bazı Öngörüler. 21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi. (Haz. Orhan, Oğuz, Ayla Oktay ve Halis Ayhan). İstanbul: DEM Yayınları.
- DEWEY, J. (2010). Günümüzde Eğitim. (Çev. Edt.: Bahri Ata ve Talip Öztürk). Ankara: Pegem Akademi.
- DRUCKER, F. P. (1993). Kapitalist Ötesi Toplum. (Çev. Belkıs Çorakçı), İstanbul: İnkılap Yayınları.
- ELKATMIŞ, M. (2009). Hayat Bilgisi Öğretiminde Değer Eğitimi. Hayat Bilgisi Öğretimi. (Edit.: Bayram TAY), Ankara: Maya Yayınları.
- ERDOĞAN, İ. (1998). Eğitimde Değişim Nasıl Olmalı? Yeni Türkiye Dergisi 21. Yüzyıl Özel Sayısı, Sayı: 4, 862-869.
- FREEMAN, M. (2008). İnsan Hakları: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım. Ankara: Birleşik Yayınları.
- GARDNER, H. (2008). Okulun Değişen Rol ve İşlevi. 80. Yıl Uluslararası Eğitim Forumu Eğitim Hakkı ve Gelecek Perspektifleri. Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- GENÇ, S. Z. ve ERYAMAN, M. Y. (2007). Değişen Değerler ve Yeni Eğitim Paradigması. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt:IX, Sayı: 1, 89-102.
- GÜRKAYNAK, İpek. (2008). Okulun Değişen Rol ve İşlevi. 80. Yıl Uluslararası Eğitim Forumu Eğitim Hakkı ve Gelecek Perspektifleri. Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- HESAPÇIOĞLU, M. (1996). Bilgi Toplumunda Eğitim ve Okulun Geleceğine İlişkin Düşünceler. Yeni Türkiye Dergisi Eğitim Özel Sayısı, Sayı: 2, 21-28.
- HESAPÇIOĞLU, M. (1998). Modernizmden Postmodernizme Eğitim Anlayışları ve Okulun Geleceği. Yeni Türkiye Dergisi 21.Yüzyıl Özel Sayısı, Sayı: 4 813-820.
- HESAPÇIOĞLU, M. (2001). "Okula İlişkin Uygunsuz Metaforlar." 2000 Yılında Türk Milli Eğitim Örgütü ve Yönetimi Ulusal Sempozyumu. 11-13 Ocak, Eğitimde Yansımalar: VI, Ankara: Öğretmen Hüseyin Hüsnü Tekişik Eğitim Araştırma Geliştirme Vakfı, 399-405.
- HESAPÇIOĞLU, M. (2004). Postmodern/Küresel Toplumda Eğitim, Okul ve İnsan Hakları. 21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi. (Haz. Orhan, Oğuz, Ayla Oktay ve Halis Ayhan). İstanbul: DEM Yayınları.

- HESAPÇIOĞLU, M. (2006). Alternatif Eğitim: Kurumsal Temeller, Eğitim Akımları, Uygulama, Zil ve Teneffüs Dergisi, Sayı: 6, 32-33.
- ILLICH, D. I. (2005). Okulsuz Toplum. (Çev: Mehmet Özay). İstanbul: Şule Yayınları.
- KAPANİ, M. (1987). İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- KENEŞ, B. ve YILMAZ, M. (1998). Üçüncü Millennium'da İstihbaratın Değişen Yüzü. Yeni Türkiye Dergisi 21. Yüzyıl Özel Sayısı II. Sayı: 4, 1547-1554.
- MİLLER, R. (2005). Okullar Niye Var? Alternatif Eğitim Felsefeleri. (Edit. Muhsin Hesapçioğlu ve Ark.). I. Uluslararası Alternatif Eğitim Sempozyumu: Darphane-i Amire. 26-27 Kasım.
- ÖZDEN, Y. (2010). Eğitimde Yeni Değerler: Eğitimde Dönüşüm. Ankara: Pegem Akademi.
- SPRING, J. (1997). Özgür Eğitim. (Çev.: Aysen Ekmekçi), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- ŞAHİN, İ. ve TURAN, H. (2004). "Alternatif Okullar: Demokratik Değerler Okulu", XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz 2004 İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya.
- ŞİŞMAN, M. (2011). Eğitimde Mükemmellik Arayışı: Etkili Okullar. Ankara: Pegem Akademi.
- TEZCAN, M. (1998). Gelecekte Eğitim (21.Yüzyılın Okulları Üzerine). Yeni Türkiye Dergisi 21.Yüzyıl Özel Sayısı, Sayı: 4, 821-828.
- TOPÇU, N. (1997). Türkiye'nin Maarif Davası. İstanbul: Dergah Yayınları.
- ULUDAĞ, Z. (2008). İnsan ve Mekan İlişkisinde Okul. Eğitime Bakış, Yıl 4, sayı 11, Nisan-Mayıs-Haziran, 15-22.
- YILDIRIM, A. (2011). Eleştirel Pedagoji: Paulo Freire ve Ivan Illich'in Eğitim Anlayışları Üzerine. Ankara: Anı Yayıncılık.